

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Національне космічне агентство України, E-mail: kostnata@kiev.farlep.net

Стаття висвітлює проблеми захисту прав інтелектуальної власності, створеної в процесі діяльності з дослідження та використання космічного простору в умовах сьогодення.

ВСТУП

З початку космічного віку діяльність з дослідження та використання космічного простору переважно була публічною, і державні космічні програми в основному здійснювались на забезпечення військових інтересів [1].

Після II Конференції ООН з космосу 1982 року (далі — Конференція) стало зрозумілим, що світ докорінно змінився. З одного боку, завершилась «холодна війна» та було скорочено військові бюджети. З іншого боку, розпочався процес ліквідації наступального стратегічного озброєння і прийняття заходів щодо обмеження розповсюдження ракетно-космічної техніки. Це, своєю чергою, призвело до скорочення виробництва ракетно-космічної техніки, зокрема військового призначення, та суттєвого зменшення обсягів бюджетного фінансування космічних програм.

На III Конференції (1999 року) було зазначено, що сьогодні існує тенденція залучення до космічних проектів та програм дедалі більшої кількості приватних компаній, які в своїй більшості є міжнародними. Разом з тим III Конференція продемонструвала, що міжнародне право виявилось не готовим до стрімкого процесу комерціалізації космічної діяльності. Ці проблеми стали головною темою тижневого семінару з актуальних проблем міжнародного космічного права, що був проведений під егідою Міжнародного інституту космічного права в рамках III Конференції. У висновках і пропозиціях за результатами дискусії було констатовано, що швидке поширення масштабів діяльності приватного сектора в космічній галузі та в галузях, пов'язаних з нею, потребує вивчення багатьох аспектів сучасного космічного права. Зокрема, питань прав інтелектуальної власності та передачі технологій, у зв'язку з якими може знадобитись особливий режим глобальної уніфікації на практиці.

Широке дослідження проблеми захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності пов'язано із започаткуванням міжнародного космічного проекту — Міжнародна космічна станція (МКС). Метою цього проекту є розвиток співробітництва в космічній галузі, зокрема, проведення експериментів в умовах мікрогравітації та мікрогравітаційної обробки матеріалів. Упродовж переговорів держав-партнерів (США, Канада, Японія та держави-члени ЄКА) стосовно укладення Міжурядової угоди зі ство-

рення МКС виявилось, що проблеми інтелектуальної власності відіграють важливу роль щодо встановлення юрисдикції та контролю над елементами станції, а також визначення прав власності на винаходи та відкриття, які здійснюватимуться на борту постійно діючої лабораторії в космосі. Ці дискусії точилися щодо права промислової власності, особливо стосовно гармонізації патентного законодавства та інших питань патентування.

Тому в статті 8.4 Меморандуму про взаєморозуміння між космічними агентствами, які співробітничать в рамках IGA, 1988 року було зазначено: «З метою захисту права інтелектуальної власності користувачів МКС норми, що врегульовують правовий статус персоналу (у тому числі екіпажу Станції), який має доступ до відповідних даних, встановлюватимуться Міжнародним координаційним комітетом» [2].

З часом, після тривалих досліджень та вивчення цієї проблеми стало зрозумілим, що захист прав інтелектуальної власності в космічній сфері торкається не тільки винаходів, а й авторського права та суміжних прав.

Інтелектуальна власність та міжнародне космічне право

Резолюції ООН заклали основу системи правових принципів, якими повинні керуватись держави в процесі використання космічного простору. В 1961 році Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією 1721 (XVI) «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях» закріпила два основоположні принципи міжнародного космічного права:

— міжнародне право, у тому числі Статут ООН, застосовуються до космічного простору;

— космічний простір і небесні тіла можуть вільно досліджуватись та використовуватись всіма державами відповідно до норм міжнародного права і не підлягають привласненню з боку будь-якої з них.

У 1982 році вперше в контексті космічної діяльності та міжнародного співробітництва інтелектуальну власність було пов'язано з нормами космічного права — право передруку та суміжні права, згадані в резолюції Генеральної Асамблеї ООН про Принципи, що регулюють використання державою штучних супутників Землі для безпосереднього телевізійного мовлення.

Після багаторічних дискусій в рамках ООН було прийнято Декларацію про міжнародне співробітництво при дослідженні та використанні космічного простору на користь і в інтересах держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються. У цій Декларації було зроблено наголос на статтю I Договору з космосу (Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору в мирних цілях, включаючи Місяць та інші небесні тіла) 1967 року, в доповнення до якої зазначалось: «Держави вільні у визначенні всіх аспектів міжнародного співробітництва в галузі дослідження та використання космічного простору на засадах рівноправності та взаємної згоди. Договірні умови здійснення коопераційних заходів мають бути чесними та відповідати здоровому глузду, а також не порушувати прав і законних інтересів сторін, у тому числі й прав інтелектуальної власності». Декларація повністю визнає важливу роль інтелектуальної власності, сприяє міжнародній співпраці та обміну спеціальними знаннями і технологіями між державами на засадах взаємної згоди.

Основні проблеми захисту прав інтелектуальної власності

У результаті попереднього вивчення питання захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності було виокремлено дві основні проблеми.

По-перше, проблеми придатності застосування національних та міжнародно-правових регуляторів інтелектуальної власності до умов діяльності в космічному просторі, по-друге, можливого в майбутньому негативного впливу інтелектуальної власності на сприяння космічному використанню цієї власності, особливо країнами, що розвиваються.

Першу проблему було детально обговорено та проаналізовано в Європі, і результати проведеного в ЄКА дослідження було оприлюднено в 1996 році в Італії.

У висновках дослідження було підкреслено, що місце винаходу, як це зазначено в статті 27 Угоди щодо прав промислової та інтелектуальної власності (ТРИПС), не має великого значення («патентування та надання патентних прав здійснюється за відсутності дискримінації щодо місця винаходу, галузі технологій та стосовно того, є продукція імпортованою чи виробленою на території країни»). Це означає, що відкриття або винахід, зроблені в космічному просторі, можуть бути запатентовані на Землі без особливих ускладнень. Проблема полягає в тому, яким чином ці патенти можуть бути захищені в космічному просторі, враховуючи, що останній не підпадає під юрисдикцію жодної з держав. Це питання було внесено до порядку денного щорічних сесій керівних органів Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) починаю-

чи з 1996 року, яке і до цього часу знаходиться в процесі розгляду.

Друга проблема полягає у визначенні негативного впливу, що може завдати інтелектуальна власність у процесі обміну технологіями, та у повоюванні щодо монополізації космічних технологій окремими країнами, що не є, однак, особливим явищем для цієї (космічної) галузі, а притаманне усім сферам винахідницької діяльності.

З часом дослідження питання захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності здобуло свій розвиток. Вчені — дослідники цієї проблеми — почали поділяти винаходи, пов'язані з космосом, на ті, що є результатом діяльності на Землі, та на ті, що були зроблені в космічному просторі [2]. Також з'явилися думки щодо захисту прав інтелектуальної власності не тільки в рамках проекту МКС, а й таких сфер космічної діяльності, як супутникове мовлення, дистанційне зондування Землі.

Вирішення зазначених проблем державами

Проблему захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності намагаються розв'язати Комітет ООН з космосу (в міжсесійному порядку), ЄКА та ВОІВ, а також окремі вчені-правознавці, які вбачають реальні проблеми в майбутньому.

На цей час не існує окремого міжнародного документа навіть рекомендаційного характеру, який хоча б встановив рамки використання об'єктів інтелектуальної власності, що виникли в результаті космічної діяльності. Тому держави намагаються самі врегулювати ці проблеми на основі національного законодавства. Наприклад, в Кодексі США передбачена стаття щодо винаходів в космічному просторі (розділ 35, частина II, глава 10 статті 105), яка, своєю чергою, встановлює, що «будь-який винахід, зроблений, використаний або проданий в космічному просторі на космічному об'єкті або його компоненті, що знаходиться під юрисдикцією або контролем США, розглядається як зроблене, використане або продане на території США, за винятком будь-якого космічного об'єкта або його компонента, які окремо вказані або іншим чином передбачені в міжнародній угоді, стороною якого є США або будь-яка інша держава, або будь-якого космічного об'єкта або його компонента, внесеного до реєстру іноземної держави відповідно до Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються до космічного простору». Виходячи з цього зрозуміло, що США використовує закон «країни прапора» [3].

Російська Федерація, своєю чергою в Законі «Про космічну діяльність» від 20 серпня 1993 року передбачила статтю 16 «Інтелектуальна власність», яка встановлює, що «Правова охорона результатів інтелектуальної діяльності, отриманих при розробці космічної техніки та косміч-

них технологій, а також використання виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності здійснюються в порядку, визначеному Цивільним кодексом РФ та іншими законами РФ в галузі інтелектуальної власності». Російська Федерація тільки обмежила регулювання цих правовідносин внутрішнім законодавством з інтелектуальної власності, яке, зрозуміло, не передбачає специфіки космічної діяльності.

Виходячи з вищевказаного, ми бачимо, що держави починають регулювати використання результатів інтелектуальної власності, отриманих під час космічної діяльності, національним законодавством, що може призвести в майбутньому до правових колізій.

Також необхідно зазначити, що держави на сьогодні при співробітництві в сфері космічної діяльності передбачають умови використання об'єктів інтелектуальної власності в міжнародних угодах двостороннього та багатостороннього характеру. Спочатку це були окремі статті, але в останні роки з'явилась практика підготовки окремих додатків до угод, які регламентують розподіл прав на об'єкти інтелектуальної власності та можливість використання цих об'єктів державами — учасниками співробітництва.

В Україні, яка є однією з провідних космічних держав, на сьогодні в жодному нормативно-правовому документі з космічної діяльності не передбачено принципів захисту прав інтелектуальної власності. В рамках міжнародного співробітництва наша держава взяла на озброєння міжнародну практику щодо підписання додатків з інтелектуальної власності до рамкових угод з дослідження та використання космічного простору в мирних цілях.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищевикладеного зрозуміло, що хоча проблема захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності виникла кілька десятиріч тому, але і сьогодні немає чітких пропозицій щодо врегулювання відповідних відносин на міжнародному рівні. А це питання

Н. Е. Зубач

Проблемы защиты прав интеллектуальной собственности в сфере космической деятельности.

Статья освещает проблемы защиты прав интеллектуальной собственности, созданной в процессе деятельности по изучению и использованию космического пространства в современных условиях.

потребує свого вирішення саме на міжнародному рівні у зв'язку з тим, що дослідження та використання космічного простору мають міжнародний характер, а космічний простір не знаходиться під юрисдикцією жодної держави.

По-перше, необхідно чітко визначити, які об'єкти інтелектуальної власності можуть бути створені в результаті різних видів діяльності в космічному просторі (дистанційне зондування, космічні дослідження всередині/зовні космічних об'єктів або на поверхні/в надрах космічних тіл, телевізійне мовлення, супутниковий зв'язок і т.д.). По-друге, вивчити сучасний міжнародно-правовий порядок в сфері інтелектуальної власності, космічної діяльності і практику країн світу щодо захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності. По-третє, розробити загальні принципи захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності. І, по-четверте, підготувати міжнародно-правовий документ обов'язкового характеру з цього питання.

При цьому розробка принципів та підготовка обов'язкового для виконання міжнародно-правового документа повинні бути під егідою Комітету ООН з космосу із залученням представників ВОІВ та ЮНІДРУА.

На цей час було б доцільно внести до порядку денного сесій Юридичного підкомітету Комітету ООН з космосу пункт стосовно вивчення проблем захисту прав інтелектуальної власності в сфері космічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Chukeat Noichim The Protection of Intellectual Property Rights in Outer Space of the EU and Thailand, <http://www.thailawforum.com/articles/ipspacenoichim.html>

2. Беглий О.В. Третья конференция ООН з космосу і проблеми розвитку права інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. — 2000. — № 4. — С. 3—9.

3. Космічне законодавство країн світу: Тематичне зібрання (російською та англійською мовами). — Том 1. Загальні питання космічної діяльності. Державне регулювання / Відп. ред. Н.Р. Малишева, Ю.С. Шемшученко. — К.: Атака, 2001. — 448 с.